

Dsa mòmí tsên:

Sì quièh jà mòh dsa tà quièh juøi”

SÌ JÀ RØ JÙ HÀ LÀH
JMØ DSA TÀ QUIÀH
CÀLÀJÀN DSA MØ JÀ
TÙG DSA CØNG JØG
QUIÀH JUØI

INPI

INSTITUTO NACIONAL
DE LOS PUEBLOS
INDÍGENAS

INSTITUTO
ESTATAL ELECTORAL
Y DE PARTICIPACIÓN CIUDADANA DE OAXACA

I. Jà lì liàh

Sì là hnangh' dsa' li'hog', jiuhg jag' quiah' juøi' quèh hiø jàh' teh'dsa', jàh lùh jàg quièh' dsa' løah' jøg jmèi ñiì juøi. Jah lò tuèh dsa chà juøi, jah hnangh dsa' lø hog juøi' jah teh'dsa' quiàh' ni'tah', ca'là jàg' dsa' làh' tà hnangh' dsa' hi'dsio' quièh juøi'. Cà làh jùg niù lèh liàh tàn dsa', cù'røh' jàn' sà'dsie'dsa', jài dsa' cù'jàn' hiø' tiòh' quiàh dsa' ñioh'jàh làh dsa' tà, dijàn juèh hiø lèh tà. Liàh`jàn niù lei' quièh nàh' hì'màh' cu'dsa' mùh' quiah' dsa' ñioh' hiò jøg'quieh dsa' jà tiòh dsa'.

Cà làh jàn' hniàng nèh' quièh cà làh jàn' juøi' tùh' dsa' cù'røh'ñig'dsa' làh'tiòh' quiàh hi' hè'dsa'.Jàn, sì' juàh'làh rø'tòh', liàh' tiòh dsa quièh' làh jàn'møh' dsa'jøg' quiàh hiø'quiàh dsa'ñioh' jiugh'dsa' ca'la'jàn'dsa' cu'røh'.

II. Hì niù lèh

Cuø'dsa' hè dsa' cà là jùg jàn lì' tueh' dsa' jiug' hiø' ni' tàh' jàn' lì' tuèh' dsa' jiugh' hiø ni' tàh tèh dsa løàh jøg jmei quièh ñiì juøi, jàn luàh dsio.

III. Jøg dsa jiàh dsøa

Tà jàg làh rùh tø cà làh heì' nì hi' dsio quièh jøg' dsàg juàh dà juøi', quiàh jàh

Jøg niù juàh

Hì Làh:

Jmø' ñø' quièh cà là jàn dsà, mà quèh tì' làh dsa'ñiòh quiàh dsa' mø.

Hè Làh:

Cà là jùg hì dsa' jiàh dsøà dsà tiòh' juøi' qui'eh dsà mø' quiàh dsà ñiùh hi'ti làh dsa' quiàh hì' chà dsa.

Dsa mǝ mí tsên:
Sì quièh jà mǝh dsa tà quièh juǝi'

Hè niù
jùà hè làh:

Cà là jùg hì' mǝh dsa' mǝ' quiàh
dsa' ñiòh hà làh tì' làh dsa' hì làh
mì tì dsa' hì' tuèh dsa' là jàh.

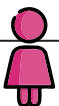
Hè luèh làh:

Cà là jùg hì dsa' jiàh dsì dsa' ja'uh
quièh juǝi' jà tìòh dsa' mǝ' quiàh
dsa' ñiòh.

Tà lèh cang' : Jøg ñàì dsa quiè hè luèh làh hò he hì la dsò làh dsa chiàh juǝi
quiàh.

¿Hè mù'sì mì tì dsa' ñieh', hè jøh' hè dsa' hì'
mà cà jài juǝi quiàh?

Dsa mǝ 	 Dsa' ñiòh
Dsà huà dsǝa quiàh dsa' mòh'hi	Dsa' hné

1. ¿Hì' luèh, lèh' lì suèh mù sì quiàh hì dsa' jiàn dsǝ dsà?

2. ¿Hà làh lǝh mì tì dsa' quiàh hì hè dsa' jà jiùgh dsa' ñiòh quiàh
dsa' mǝ juǝi' jà tìòh dsa' jà tùng dsa' còng jøg'?
ja te juǝi.tog dsa cangǝ i li quiè?

Dsa m̄ mí tsên: Sì quièh jà m̄h dsa tà quièh jūi

Jàg làh r̄' tòh, j̄g' dsìo, jà lì ñuàh hà liàh dsa' ñuèh hìo jà tùh dsa.

Jai dsa hì làh

Cuàh j̄h jai dsa jù bì
hà liàh tì làh dsa' m̄
quiàh dsa' ñiòh jūi
jà chiàn quiàh hì tuèh
dsa.

**J̄g quièh hì lì
liàh ds̄ luàh**

L̄ hòng dsa' jai hà liàh
làh dsa' m̄' hò dsa'
ñiòh quiàh ñiì dsa' h̄
cù'dsa' ñieh quiàh hì'là
lì hn̄ dsa. Ho ' hia' dsa'
r̄h.

**Hì làh cà jà
hniành quièh jūi**

Lì' cù'dsa'hì chì cà là
heih nì hì tuèh dsa'
quiah hì tèh dsa' nìoh
jùah j̄g quèh quiah hì'
dsìo.

Tà lèh t̄n: J̄g' càg dsa' hì, hà liàh tì làh dsa', hì tuèh dsa', hì h̄
dsa' quiàh hì sa'r̄' luàh jà l̄ah dsa m̄' jàg.

1. ¿Hà làh luàh jà chi'ca' là heì nì, làh tì làh dsa' jūi'?
2. ¿Hè l̄à nù jai dsa' jà sìh, hè l̄à sa' quièh jàg dsa' m̄?
3. ¿Hà làh luàh hì tuèh dsa' quiàh hà liàh jai'h' hniàng jm̄ gūi' quiàh ds̄, jà
jiùgh dsa' m̄?

Jàùh dsa' m̄' jiugh' jà tiòh dsa' chìn`jaòh, niù l̄àh dsa' tèh quiàh dsa' tiòh
jaòh, niù l̄àh dsa' tèh quiàh dsa' tiòh jūi.

Jà làh rù tø' jàn lì cuèh hniàh hè niòh jù

**Dsa' tuèh
quièh juøi'**

Dsa' tuèh quièh juøi' quiàh dsa' mø'chiò jà chiàh dsa' quièhniì jà mì' hàg dsa'

Dsa' mì tìh'

Ejà tùnh cà là jà dsa' càh jøh' dsa' càg jøg' dsøùg quiàh cà là jà dsa' tà, ñièh jà mà nàh dsa' lèh tà.

**Dsa' mì tìh
quièh juøi'**

EsDsa' hmø tà cù rò quiàh cà là ja dsa' tiøh juøi, là jàn hiøh' cag' niì', cà là còg tà hmø dsa'.

Tà lèh hnøa: Jøg' ñàih' dsa' quièh dsa' quièh niì', dsa' hmø tà, juøi quièh.

1. ¿Dsa' niø' quiàh dsa' mø' hmø' cà là cù'rø' tà juoin jà chià dsa?
2. ¿Hì lèh hmø dsa'mø' quiàh dsa' ñiøh' cà là cù rò' tà juøi' quièh' dsa.
3. ¿Hè dsiò lè jàn càgh hiøh ni' juøi quièh dsa'?

Là nì cà tà t̃h nì sì jũh hù chiù sì tòn làg. Quièh mì tì dsa' jàn jài dsa' jà ru't̃h tù' dso' hìo' tù sdò sda'ñiòh jàn càg dsa' tà jũi. Guièg guìo' ñiù nì mai' jàn cà tà th̃n nì sì jũ quièh jũi r̃h t̃n' cù jàn tè hìo quiah' dsa' ñiòh jà hm̃ dsa' tà r̃h.

Jù là r̃jùg nì sì ñiìh guièh c̃ng jà cà l̃ah' r̃h nì tà jũh ñiì jũi ts̃ septiemb̃re guièg guièh ñĩ, cà m̃h quièh nì tà jũa quiah' dsa' l̃ah j̃g jmeì, m̃h là nì hì tuèh dsa', j̃h nà dsa' l̃i quieh' hì tèh dsa' , hì m̃h là c̃ng jũi. Jà r̃'jùg quièh cà là jà dsa' m̃ l̃ah j̃g jmeì hìo j̃g m̃h tà cù'r̃h' jũi.

Làh ma rù t̃h dsa' hìj̃h cà là jà dsa' jm̃h tà nì tà jũ, là jàn l̃ah mà cà hijuèg hì jm̃h ds̃ hìo jàn quièh hà l̃ah r̃h jà tèh nì tà, jàn cà l̃ah r̃h ja tèh nì tà, ja tèh sda`quièh nì, mì h̃n hìo o tà cag dsa`c̃g.

Chi' màh lei quiè cà là j̃g ds̃a hì nioh jm̃h ds̃a hìo, dì chì lei tèh cà là jàn ds̃a.

IV. Hìo j̃g ds̃g' quièh cà là jà dsa m̃ l̃i m̃h tèh là c̃ng nì tà jù là r̃h jù nì tèh sì quiah' lei quièh dsa l̃ah j̃g jmeì.

Lei jm̃h`dsa' hì jàn tèh ds̃a m̃.

Jà tèh tà c̃ng jũi quiah' jà tèh hñang.

- Sì jũh quièh cà là jàn jũi jà mà tòh lei ja mì cùh dsa m̃ jà mà t̃h quièh sì jũ quièh hìo quiah' ds̃a ñiò jà lèh dsa tà.
- Lei jà lũh r̃h' quièh hìo quiah' dsa ñiòh jàn tèh ñiì jũi jà rù t̃h nì sì quièh cà là jàn.

Jà tèh cà là jù jũi.

- CEDAW (ONU, 1979) jà jm̃h j̃g cà là jàn. Gui`eg guì ñiù (t̃n ñĩ l̃g guièg t̃h) cà là jàn ds̃a m̃ quiah' guìn m̃ ds̃a g̃h chì jaù quiah' tùg dsa r̃h jũi quieh ds̃a.
- Mu sì ñi l̃g jnieng jnièh niù quieh OIT (ñi l̃g ñiù jniè). Hè dsa j̃g jùdsa' dì jàn jàn m̃h dsa r̃h tà quiah' hìo.

Quiah' cà là jùg j̃g cà là jàn dsa m̃ l̃ah j̃g jm̃h chì h̃i quièh dsa jà l̃ah dsa, tùh dsa c̃ng j̃g quiah' jũi teh.

¿Hè loà niù t̃g dsa c̃ng j̃g jaù qũh dsa m̃ jũi qũh dsa?

Cà là j̃n dsa m̃ t̃g c̃ng j̃g j̃ m̃ hè dsa qũh sì jũh, j̃ t̃h dsa chiù sì t̃h l̃i jũh qũh cà là j̃n dsa chiù sì t̃h l̃i jũh, qũh cà là j̃n dsa l̃ah j̃g j̃m̃i j̃ t̃ l̃h dsa m̃ qũh dsa ñĩh, j̃n l̃ h̃ng dsa.

Ñĩ jũi qũn ñĩ l̃g gũi j̃nĩ ñ t̃ m̃ h̃g dsa chà jũi j̃m̃i ñĩ l̃g toùh dsa, là j̃n chà dsa tũh d̃s̃a toùg hiò jũh, niòh dsa m̃ h̃g, qũh y tũe dsa.

Hi'm̃ cà tũh dsa, ñ l̃g t̃ajũi' cà là j̃g dsa m̃ qũh dsa m̃ lũh qũh dsa ñĩh.

Niù l̃i c̃h cà là j̃n dsa m̃ j̃ t̃g dsa c̃ng j̃g qũh jũi qũh dsa, t̃g jũi.

V. J̃ m̃h d̃s̃a hiò j̃au qũh hi d̃s̃o

Niù j̃uag cà là j̃n d̃s̃o m̃ niù m̃ t̃i j̃ t̃h dsa. (qũh j̃ t̃h niù, LIPEEO).

- J̃g d̃i j̃n l̃ic̃ũh h̃ñanh d̃s̃ag' s̃ l̃h l̃i l̃h j̃au qũh d̃a j̃m̃h hiò.

a) L̃ah dsa qũh hiò t̃ là j̃n là dsa hiò.

Ñ j̃u dsa c̃ũh hiò chì va j̃ dsa l̃h dsa m̃h d̃s̃ũh ta'là h̃h làh dsa hiò. Là j̃n m̃h dsa t̃i t̃i qũanh' hi t̃h.

b) l̃h laĩh l̃i j̃m̃h dsa d̃s̃ag d̃i làh dsa hiò. D̃i j̃m̃h hiò t̃i j̃ai j̃ gũh dsa.

Ña j̃m̃h dsa m̃ d̃i jaù là dsa hiò.

L̃e dsa j̃m̃h dsa saùg mà j̃nĩ ñ l̃i

J̃a laĩh dsa
J̃a chìh'dsa
J̃a t̃h h̃ñg

J̃a chì c̃g
J̃a c̃u màh dsa

¿Hè dsag' lì nìg jaù quieh juøi?

Jàng quieh cà là jø leì chì jà jmø dsa hìo, (LIPEEO Artículo Nìu numeral quìun; LGAMVLV, Artículo guieh Ter; LEAMVL, Artículo guieh cang BIS; LGDE Artículo guieh Bis)

- Nàh sà jmø quèh leì jaùg quieh hìo jaùh quieh voto.
- Sà cuàh dsa jøg lèh ñièh vò tò' quieh dsa.
- Hà chì quieh moh' dsa hìo jà dsà tì lah tà.
- Sà niùh mì neg dsa jaù quieh hìo, nì jaù tèh dsa o lah dsa tà
- Sà hì dsà quiah hì mà tuèh hìo juøi jà chiàn.
- Sà niù mì gaùh dsa o cùah dsa mùsì quiah hì ñiì.
- Sà màh dsa mài o jaih dsa mù sà sà quèh.
- Cuàh dsa mài tì hiag quiah dsa tà dijàn rø hì jmø dsa.
- Sà cuàh dsa jøg jmø hìo hì jà tèh.
- Sà quèh ñig dsa hì tèh hiò o hàh mà làh hiò tà.
- Sà mớh dsa quèh nàh mà làh dsa tà.
- Jmø dsa quèh cà là heih nì hì sà ñiì dsa tà.
- Nà chì cøng dsàg sa niùh jmø dsa lùah.
- Jù làh hìo mà nà løg cøng tà hà chì, quieh jmøh dsa mớ quiah dsa quiah o chàg dsa mù sà.
- Hà chì quèh gøh dsa jà tøh jøh jaùh quieh hìø, sà niù tàsuèh hìo lài quiah dsa' là tà.
- Làh' dsa hiò cù rø nàh quiah dsa guìn dì jàn quieh dsìo jaùh quieh dsa.
- Sà quèh ñig dsa tà quieh hìo jù làh quian hìo guìn.

VI. Là cøg juøi.

Tà jmø hìo juø quiah sà nìg rø' jaùh quieh cà là heih nì dsa cuùh o làh løah juøi quieh dsa quieh là cung' juøi.

Juàh cà làh jùh hì cuàh tà chì hì làh:

Mu sì tèh: Cà là jàn hìo jmø tà quieh chì nèi, là jàn dà lèh dsa jà lù chì jà tùnh hìo jàn càh hìo tà.

Dsa mǝ mí tsên: Sì quieh jà mǝh dsa tà quieh juǝi'

Sdà tà quieh juǝ: là cong tà niuh dsa matueh ha chì cà là jành hio.

Mi hiug' sda: lèh lì ñuèh dsa quieh jành hiǝ, hà chì quèh jau dsa juǝi

Dsag chì sih: dsa' tǝñèh, dsa sa lǝh cù rǝ, cà nèg huah jan sa dalèh dsa jà tùh dsa.

Lì cuèh hniàng cà là jùg hì lùh juǝi quieh dsa, lǝh dsa jàn li suè liàh tòh dsa cǝng juǝi, jàn cà là jàh jmǝ cù rǝ.

Mù sì jàh rù tǝ tà quieh hìo juǝi chà dsa'.

Nìi juǝi jà chì cà là heì nì tuèh dsa gǝ jà tèh dsa cà là jaùh quieh juǝi lǝah dsa jmeì, juǝi jà jmǝ dsa tà quieh, jà tùh dsa cǝng jǝg chì dsa ñiè cǝng jǝg toùh dsa jǝuì.

Mì cà luàh jàn nà, mì mà jmǝ, dsa mǝ mì tuà nì dsa hì sà mì ñuè dsa jǝh mì niù dsa mì hàg jà mì heì. Cà là jùh hì mì dsa ñuè dsa mǝ cà hì dsa hì hà chì mì tèh dsà tà quieh juǝi.

Jà jài niành hì dsa ñuè dsa mǝ hì là, nì niuh lèh chiàh dsa jǝg quiah dsa juǝi quiah dsa tèh jaùh quieh dsa.

Jǝg jàh lì ñue dsa:

 ¿Hè niù jà quieh juǝi quiah hniàng tàjuǝi, lù hǝg dsa quiah mì haùg? ¿Hà làh dsìo lèh quieh dsa mǝ quiah dsa ñiò jà mìh hǝg dsa hìo?

 ¿Hè jài hniành juǝi quiah hniàng jà tì làh hìo tà juǝi ja thèn? ¿Hè lùh hmai làh sà rù tǝ?

 ¿Hè dsa hiàh suàh dsa jàn jmǝ hìo tà juǝi? ¿Hè luàh sà dsìo o luàh?

Cà là jàh hìoh jmø tà chinèi jmø hì gui'i jàn sà jà dsa jà tùg dsa.

Mù sì tèh: Cà là heih nì juòi mà chiò tà jmø dsa mớ tà jmø dsìo hì là chì nèi, chì mài jøg quièh hìo hà chì mà niùg tà tởh hìo sì jà mà coung. Niùh tởg dsa cong jøg dì jàn lèh tìohh lì suèh.

Jù làh rù tở: Cà là jàh, hìo jmø tà chinèi jmø hì guìn jàn sà jà dsan jà tùg dsa' lòh.

Jøg jàh lì ñue dsa:

 ¿Hè tarè quiàh tà tàh jaùh quièh dsa mớ quiàh dsa ñìoh juòi?

 ¿Hà làn luàh mà què jmø dsa jøg?

 ¿Chè lì suèh dì jàn cà là jàn dsa jmø tàh quièh?

Ma quèh luàh: Cà là jùh hì rù tở nì mù sì làn quèh jaùn quièh jaùh quèh jaùh quiè dsa tà juèh hìo sà ñue rỏ tở.

¿Hè lỏ là hì làh? Mài làh dsa mà cà làh tà niù dsa dsàg dsa mà cà ñeè còng tà. Hà chì mà cà tìoh. Mà chì jà lè dsag dsa mớh.

Jà tởh dsa quìèh. Nà jù jàn hiò `hà lỏih sà jmødsa còng tà dì luèh dsa ñuèh dsa quièh dsa.

Jà tởh dsa quìèh. Nà jù jàn hiò `hà lỏih sà jmø dsa còng tà dì luèh dsa ñuèh dsa quièh dsa.

Jà tởh dsa quìèh. Nà jù jàn hiò `hà lỏih sà jmødsa còng tà dì luèh dsa ñuèh dsa quièh dsa.

¿Hè dsìo lèh?

- Niù jmǝ dsa jà tùg hìo niù juǝi quieh dsa.
- Mì hàg dsa quieh dsa juǝi dì jàn lǝah dsa.
- Mì làg dsa nàg dsa tà jà cù dsa lei quieh hìo quieh nìi.
- Niù cù dsa lei jà lù hǝg dsa jà tèh dsa.
- Nàg dsa maìh chiè dsa jǝg dì jàn mì hoùg hìo toùg jà cài.

Làh cǝng nì tà mà cà jmǝ jǝg o mù sì niù juǝi quieh jà mì hǝg dsa cà là jàn hìo lǝ chi jǝg dsa cù jàn jmǝ và dsa lǝ quieh juàh juǝi quieh dsa.

Dì jàn jmǝ dsa dsìo làh luàh mù sì quieh dsa lǝah jǝg jmeì, jàn lǝ hǝng cà là jàn hìo jù là rù tǝ nì mù sì juǝh quieh hniàng quieh cà là jàn juǝi jà tèh hniàng.

VII. Lǝ' hǝng dsa jàn lǝ tuèh.

Dì jàn jmǝ hìo quieh jǝg quieh dsa juǝi jà guǝh dsa niù lǝ cù dsa mù sì jà rù tǝ lei quieh dsa lǝah jǝg jmeì jàn lǝ dsìo dsa lǝ hèh dsa hì tà mà cà jmǝ dsa juǝi jà guǝh dsa.

Jǝg làh mì quieh dsa:

- **Lǝah dsa rǝ:** Tuèh dsa lǝah cù rǝ jàn hèh dsa jǝg quieh dsa quieh quieh dsa tà.
- **Hà làh dsag dsa:** Sà jmǝ dsa cà jaùg o jmǝ dsa jà tùg hìo nà cà jmǝ dsa jǝg rù juǝi quieh dsa.
- **Tà cù rǝ:** Lù suèh jǝg quieh dsa chiè dsa hè mà cà tùg nì dsa jàn mì hoùn dsa rùn
- **Quieh dsa hì cù dsìa:** Càg dsa hì tà mà cà jmǝ dsa lǝ cùg dsa hè tà sà tuàh dsǝ dsa ñiè hè tà sà luèh dsa jmǝ.

Quiàh cà là jù hì mà nà lùà, niù dsa ñuà dì jàn lì hoùg dsa mø quiàh dsa ñiòh jà lèh lì jmø dsa tà jàn quièh jøg dsa juøi chiàh dsa.

Hà chì lì suèh cà là jù hì mà cà jmø niành ja dsa mø lì tuèh hè dsa hì jmø quiàh hì lèh juøi. Cà là jù hì là lù hòùg dsa mø.

Jà là rù tø hà làh jmø dsa mø tà, jàn lì hoùg quiàh hì tuèh dsa.

Cà là jùg hì lì tuèh dsa mø jàn càg dsa nì

Sà tøh maìh chiàn cà là jù hì hè dsa jà tøuh hìo lù tøeh jà chià dsa hè mà cà mì tà dsa quièh juøi quièh dsa cà là jùg hì jmø hniành jà là lì dsìo, jà hè dsa sà jmø hìo gøg dijàn lì tueh dsa.

Jà là rù tø jøg lì dsìo jàn lì tuèh dsa:

- **Tà cù rø:** Jà là jmø dsa tà cù rø cà là jàn dsa dì jàn tùg dsa cøng jøg.
- **Jà jmø dsa análisis FODA:** càg dsa hì tà quiñh jøg quièh (Fortalezas, Oportunidades, Debilidades y Amenazas) Dì jàn gù hai cù rø tà quièh cà là jàn.

Tà cù rø (tùg dsa cøng jøg): Lucì cà là dsa tà quièh muì juøi quiàh mì ca lù laùg tà juèh dsa ñiòh sà mì hè dsa tà, jàn cà jmø lucì cøng reunión quiñh dsa jàn cà jmø dsa jøg hà liàh mì lèh tà, jàn cà jmø dsa cøng plan hà liàh mì jmø lucì tà cà lù hè dsa jøg quièh lucì cà mì hàg hìo siàh.

Jøg quièh: Hà chì tà pìh quèh cà là heìh nì, cà là jàn hìo tìon cà jmø cà là jàn tà juøi quièh.

Hì mà luàh FODA: San Juan juèh dsa mø cà jmø haliàh mà cà jà lèh dsa tà, cà jai dsa hà liàh mì jmø dsa tà jàn cà jmø dsa taller quiàh cà là jàn dsa tà là jàh quièh nì tà cà mì hàg juèg dsa quièh hiòh ca`la` cà luàh. Mì cà luà cà jai dsa mù sì cù rø cà jmø dsa jà hè dsa hà liàh lùah nì tà, dsa quièh nì, dsa mì hàg jmø tà cù chiàh dsa.

Hà làh gøg dsa jøg

Cà là niù tùg hìo cøng jøg dì jàn rø huaih tà jmø dsa.

Nàh dsa jøg chiò løah dsa dì jàn rù lèh tà quièh dsa. Dì jàh lèh juàh dsa jøg ñièh tùng dsa jmø tà cùng.

Hì niù juah: Santa Rosa tiøh hìo tì làh tà quiàh jmø dsa hì, cà jmø dsa cù rø tà jàn cà lù suèh juøi quièh jàn. Là nì mì gøg dsa dì mì luèh dsa a chì mì tì rù, cà ùh hài tà quièh dsa cà lu høg juèh dsa. Cà' jùg dsa mì jmø tà huah sù mà jàn mì hè dsa hà cong mì mà cà luàh. Mà chiò jøg cà nùg dsa, jøg sà tuàh suàh dsa, là jàn cà lù hòng dsa cà lù cù rø, cà hain dsa muàh, cà jmø dsa cà hèh dsa jøg cà là jàh.

Hà làn lèh lì cang dsa jøg quiàh jà lì quèh dsa cù rø

Nà cà chiè dsa mø jøg cù rø lèh tùg dsa mø cøng jøg, liàh jmø dsa juøi quièh dsa.

Jà là rù tø:

- Chiè dsa jøg cù rø jàn lèh tà quièh dsa cù rø.
- Jài dsa hì rù luàh cà là jùg mai dsa jàn lì cuèh dsa tiøg niùh quiàh dsa tiøng jà dsi quièh juøi.
- Jà lì jmø dsa lì niah tà hì mà cà jmø.
- Jmø dsa rù hì rø tø ñièh hì niòh quièh cà là jàn dsa mø dì jàn lì hòng dsa.

Hì mà luàh: Mì cà luàh cøng tà llèr juèh hìo mì`tiøh, quiàh cà là jà dsa tá quièh juøi quièh dsa. Cà jaih dsa hè mì niòh. Cà jmø dsa jøg rù, juèh dsa mì tiøh jà cà chiè dsa tà løg cà là jàn dsa mø, jàn cà jmø hè cà tuèh, jàn cà lù suèh juøi quièh cà là jàn. Cà là jàn dsa tà cà mì hòng dsa.

Hà làh lèh lì càg dsa jøg quieh. Nà cà chiề hìo jøg lèh lì tùg hìo cang jøg, jøg rù tà là jaùh quieh juoi quieh dsa:

- Jà lì tùg dsa càh hì ñiề lì tùeh dsa jàn jmø tà juoi quieh
- Niù lioh dsa jmøh hì guìn mù sì queeh dsa ñiòh quiah hìo nà chì jøg
- Jà lè licùh dsa jmeì.
- Jà lì jmø dsa lì niah tà mà cà jmø.
- Mù sì jàn rù tở dsa lì jmø sà hiòh.

Dijàn jmø hniang queeh, niù lì mì cuề hniang quieh cà là jà hìo dsa mớ hà chì là jàn làh dsa mớh quiah dsa`ñiòh.

Hì tì làh hniang màh quieh niù va jmø jnian mì tì dsa.

VIII. Hè lèh dĩ jàn hli høg dsa tà

Niù lì cuềh lì nianh cà là jàn hiò tởh cà là heì nì jà tềh nì tà jà tiòng dsa luøah jøg jmeì

- Rù lỏa jàg dsa.
- Niành hniang dsa mì haug
Jà hè dsa là jàn tì quieh nì a c'a làn.

Cà là jùh tà niù lì liàg quieh juoi gở dsa, dsiề sda jøg jà mớh dsa ta juoi, lì høg dsa, tùg dsa cong jøg

Jà lì liàh dsa quiah jmø dsa cởng grupo quiah hìo

Jà là rù tở sì quieh juềh hìo mà tiòh jmø tà, quiah hìo jà, jà jmø dsa tà, jà mì sùề dsa haliah dsa jag suah dsa, là jàn gu`hai`cu ru, jàn lituềh dsa, lì chì mà chio, chì`mai jà lu`sùề dsa tì là tà lù sù ca nè dsa. Red quia cà là jàn dsa mớh, chì màh, jà lù chì`jog jàg mớh dsa, là jà dsa tiòh juoi cuà dsa cogn jaù nì quieh, juoi, há chí ñiề a dsio. Hí nío niang quieh jòui, tug`sa cong jøg cá lá ján, hìo, guín, dsa ñiòh, dĩ jàn niềh cu rỏ.

Hi mà luàh: jmá quièh híó ch'a ñi'i jũi

Cøng jøg quièh má lách híó tøng ñii jũi cong já tøn dsa m̃ chía con jũi ja téh ñii jũi, híó ləoah jøg jmei híó ma' chá guín quiáh ní la nágh mi tá dsa m̃ jm̃ tá já mí rú á dsəa cóg jøg, há mí tá dá cag ní jũi quièh sda o já sí hí nióh dsa

Dsa cá tuèh tá dsa mí haúg jm̃ táh

Dsa cá tuèh tá cá jm̃, cá tøg dsa sda híó juáh dí ján mí lí ñiá híó ja ləah quiáh m̃i, quiáh, təa o já téh dsa

Nà mà chì nìh tà là juàh dsa jũi, mà lèh lì nìg tà mà cà jm̃ dsa m̃ quièh nì. Jàn, mà hè dsa:

- Lè jàn dsa quièh.
- Lì chì hì mè jaùg dsa quiáh hà là m̃ dsa cù rə jaù cøg'.
- M̃h dsa cong' hèi tà quièh dsa quiáh jan goùn dsa cà là jù hì cà lù tuèh quièh FODA dì jàn tùg dsa cøg jøg.

Hi mà luàh: Jaù cøhg quièh ñii jũi tòng dsa m̃' ləah jøg jmei, mà cà cøg mù sì quièh jà liùh dsa jaùh quièh muì, jà tiòngh dsa m̃h tà quiáh jũi lù hii quiáh dsa jm̃ hì muì (COPUDA). Dsa tì làh tà jà là jũi tèh mà cà nàh dsa tèh muì quièh muàh cà là ñuè dsa jà quèh quiáh muì. Maria Santiago, Josefina Santiago e Irma Martínez, dsa m̃`tì quièh nì jũi quièh dsa jà tiòh juèh dsà ləah jøg jmei. Tiøg sad cøng jøg quiáh dsa tà quién jøui quièh dsa jà mà cà ñuè dsa muìh mì cà dsàg cà m̃h tə dsa sùg mù sì jà mà tèh dsà muì.

IX. Jà cà tɔh jùg

Cà là jù tà quieh dsa mɔ lɔah jmei, mà cà chì nì jɔg quieh juɔi jà tiòh quia juɔ nì tà jà tèh dsa. Jà cùh dsa lei quieh jaùh tèh dsa, cà là jàn dsa tiòh jaù là mì hɔg dsa chiàn sù juèh liàn cà hì ñuèh dsa mɔ jiàn.

Jɔg rù tɔ sì quieh dsa lɔah jmei, mì cùg dsa jɔg ñiè liàh tɔg dsa juɔi quieh dsa.

Lei quieh jà tèh hniàng quiah lei jà tèh rù jù nì sì juɔh, là jà dsa quieh juɔi, quiah lei mì cù dsa hà liàh jmɔ ñiè juɔi, la CEDAW quiah mù sì jà guièg ñièh ñiù (169 de la OIT) rù tɔ cà là jàn dsa mɔ jà tèh dsa. Hì là nìò juàh hì mà luàh rù juɔi quieh dsa lɔah jɔg jmèi jɔui chà hniành.

Dì jàn mì hɔug cà là jà nìu hniành quieh lì ñuàh hì quiah sà ñiè jù hì jmɔ hniành, jàn lèh lì mì cù jmɔ hì là:

- Jmɔ dsa hì tuèh
- Jmɔ dsa hì lì hɔg hniành
- Lèh sda tà
- Jmɔ tà cà là jù hì cùh hniành quieh FODA.
- Hniàng hà làg chì jɔg quieh cà là jàn juɔi jà tiòh dsa mɔ quiah dsa ñiòh.

Hì hniành niàh cà là jà cong jù dsa mɔ quiah juɔi jà tèh dsa jmɔ toùh dsa cɔng jɔg. Niùh lì ñi dsa cà là jàn chì jɔg juɔi, ja quèh jɔg sda mɔ, jà cà là jàn jmɔ tà cù rɔ quiah jà juɔi jà tèh.

X. Referencias

- Fernández-Fonseca, Édgar, & Cardona-Sánchez, F. (2017). Los pliegues del liderazgo social y comunitario. *Jangwa Pana*, 16(2), 197–216. <https://doi.org/10.21676/16574923.2133>
- Lasso-Quintero, M. I. y Galeano-Trilleras, H. (2021). Liderazgo: actitudes que limitan el desarrollo comunitario. *Pensamiento Psicológico*, 19, 1-29. <https://doi.org/10.11144/Javerianacali.PPSI19.ladc>
- Instituto Nacional Electoral (INE). (2021). Glosario de términos de participación política. <https://pef2021-sije-web.ine.mx/Glosario>
- Instituto Estatal Electoral y de Participación Ciudadana de Oaxaca (IEEPCO). (2023). Acuerdo IEEPCO-CG-30/2023: Lineamientos en materia de paridad entre mujeres y hombres y acciones afirmativas. https://www.ieepco.org.mx/archivos/acuerdos/2023/IEEPCO_CG_30_2023.pdf
- Organización Internacional del Trabajo (OIT). (1989). Convenio sobre pueblos indígenas y tribales, 1989 (Convenio núm. 169). <https://www.ilo.org/es/media/443541/download>
- Organización de las Naciones Unidas (ONU). (1948). Declaración Universal de los Derechos Humanos. <https://www.un.org/es/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- Organización de las Naciones Unidas (ONU). (1979). Convención sobre la eliminación de todas las formas de discriminación contra la mujer. <https://www.ohchr.org/es/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>
- Organización de las Naciones Unidas (ONU). (2022). Recomendación general núm. 39 sobre los derechos de las mujeres y niñas indígenas. <https://www.ohchr.org/es/documents/general-comments-and-recommendations/general-recommendation-no39-2022-rights-indigeneous>

- Instituto Estatal Electoral y de Participación Ciudadana de Oaxaca (IEEPCO). (2020). Observatorio de Participación Política de las Mujeres en Oaxaca: Diagnóstico. <https://www.ieepco.org.mx/articulos-opinion/el-observatorio-de-participacion-politica-de-las-mujeres-de-oaxaca>
- Rodríguez Zepeda, J., & González Luna, T. (2023). Interseccionalidad: teoría antidiscriminatoria. Universidad Autónoma Metropolitana. Recuperado de https://divcsh.izt.uam.mx/cefilibe/wp-content/uploads/2023/07/Interseccionalidad_Teoria_antidiscriminatoria.pdf
- Tribunal Federal de Conciliación y Arbitraje. (2009). Conceptos básicos sobre género. <http://www.tfca.gob.mx/es/TFCA/cbEG>
- Verdugo-Araujo, L. M., Tereso-Ramírez, L., & Carrillo-Montoya, T. del N. J. (s.f.). La participación comunitaria como vía para el empoderamiento de las mujeres. Revista en Redalyc. Recuperado de <https://www.redalyc.org/journal/5742/574262595011/>
- Villanueva, P. (2016, diciembre 29). Mujeres zapotecas a la defensa del agua. Oxfam México. https://oxfamMexico.org/mujeres-zapotecas-la-defensa-del-agua/?utm_source=

Directorio

Coordinadora del Proyecto

Lcda. Elizabeth Sánchez González
Consejera Presidenta del IEEPCO

Elaboración del proyecto

Lcda. Noemi Agapito Confesor

Coordinadora operativa

Unidad Técnica para la Igualdad de Género y No
Discriminación

Traducción a lenguas indígenas

Sara López Cruz Zapoteco	Benigno Cruz Martínez Triqui
Graciela Martínez Morales Mixe	Donaldo Rivera Lezama Cuicateco
Hugo Alberto Hidalgo Buenavista Huave	Esmeralda Ramírez Salazar Ixcateco
Cecilia Ramón Justo Chinanteco	Agustín Jiménez García Chocholteco
Florina Merino Ortiz Chatino	Marcela Solares Hernández Amuzgo
Roberto Ángel Venegas Gallardo Mazateco	Anayeli Zarate Vasquez Chontal
Araceli Juárez Chávez Mixteco	Norma Elizabeth Hernández Palacios Náhuatl
	Rosa Nallely Jiménez Mendoza Zoque

Diseño Editorial

Lcda. Azucena Gutiérrez Gijón

Dsa mō mí tsên:

Sì quièh jà mōh dsa tà quièh juøi”

INPI
INSTITUTO NACIONAL
DE LOS PUEBLOS
INDÍGENAS

